

УДК 339.94:364+351.746

Мішина Світлана Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки та соціальних наук

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Мішин Олександр Юрійович

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ
БЕЗПЕКОЮ В МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ**

Анотація: проаналізовано сучасні підходи до визначення поняття “соціальна безпека”. Уточнено сутність та визначення поняття “соціальна безпека міжнародного бізнесу” з урахуванням концептуальних засад системного, ситуаційного, процесного та функціонального підходів. Визначено роль соціальної безпеки в системі економічної безпеки суб’єктів міжнародного бізнесу. Обґрунтовано особливості та принципи управління соціальною безпекою в міжнародному бізнесі. Запропоновано науково-методичний підхід до формування системи управління соціальною безпекою в міжнародному бізнесі.

Ключові слова: безпека, міжнародний бізнес, соціальна безпека, соціальна безпека міжнародного бізнесу, управління соціальною безпекою.

Постановка проблеми. Будь-яка особистість, суб’єкт господарювання, регіон, галузь, держава і в цілому світове господарство потребують забезпечення належного рівня безпеки. Визначальне місце в системі безпеки займає соціальна безпека.

Її належний рівень гарантує дотримання гідної якості життя, розвиток трудового потенціалу, реалізацію соціальної політики, забезпечення соціальних

гарантій. Для дотримання належного рівня соціальної безпеки на будь-якому рівні управління нано-, мікро-, мезо-, макро- та мегаекономічному, в тому числі і суб'єктами міжнародного бізнесу має бути створена дієва система управління соціальною безпекою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціальної безпеки в науковій літературі знайшли розгляд переважно щодо макро-, мезо- та мікрорівня. Сутність соціальної безпеки на рівні підприємства знайшла відображення в працях таких вчених як: Безбожний В. Л. [1], Жиглей І. В. [2], Ляш О. І. [3], Кальницька М.А. [4], Коленда Н.В. [5], Купчак Б. [6], Лугова В. М. та Голубєва Т. В. [7], Мехеда Н. та Маджула А. [8], Науменко Є. Ю. [9], Омельчук С. С. [10].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Управління соціальною безпекою на мікрорівні знайшло належний розгляд в працях науковців, проте в цілому безвідносно щодо суб'єктів господарювання конкретних галузей та сфер діяльності. Не знайшли належного розгляду питання соціальної безпеки в міжнародному бізнесі. Це і обумовило мету дослідження.

Мета статті. Метою роботи є уточнення теоретико-методичних засад управління соціальною безпекою в міжнародному бізнесі на мікрорівні.

Для досягнення мети були поставлені і вирішені такі завдання:

розглянути сутність та існуючі підходи до визначення поняття “соціальна безпека”;

уточнити визначення та сутність поняття соціальної безпеки в міжнародному бізнесі;

обґрунтувати роль і місце соціальної безпеки в системі економічної безпеки суб'єктів міжнародного бізнесу;

уточнити принципи та підходи до управління соціальною безпекою в міжнародному бізнесі;

сформувати науково-методичне забезпечення управління соціальною безпекою в міжнародному бізнесі.

Виклад основного матеріалу. Поняття “соціальна безпека” отримало початок свого розвитку в кінці 90-х років ХХ сторіччя. Перша згадка про це поняття мала місце у 1995 році у Всесвітній Соціальній Декларації (1995 рік) у контексті розгляду соціальних аспектів сталого розвитку, що покликані забезпечити соціальну безпеку у світі.

Найбільш ґрунтовним щодо ролі соціальної безпеки та рівнів її розгляду є дослідження Кальницької М.А. [4], яка виділяє такі рівні розгляду соціальної безпеки: нано-, мікро-, макро-, мезорівні. Щодо соціальної безпеки в міжнародному бізнесі доцільним є її розгляд ще й на мегаекономічному рівні в силу її особливостей. На макрорівні соціальна безпека є елементом національної безпеки і означає стан захищеності держави, за якого забезпечується гідний рівень та якість життя. Розглядаючи соціальну безпеку на мікрорівні, науковці вважають її елементом економічної безпеки. Так, Науменко Є.Ю. [9] розглядає соціальну безпеку як елемент внутрішньо-виробничої складової економічної безпеки і за мету соціальної безпеки вважає задоволення матеріальних і нематеріальних потреб. Соціальну безпеку як елемент економічної розглядають і Коленда Н. В. [5], Лугова В.М. [7].

Соціальна безпека міжнародного бізнесу, як на нашу думку, має розглядатися перш за все на мікрорівні (рівні підприємства), проте у взаємозв’язку з: 1) нонорівнем (рівнем окремої особистості), оскільки в соціально-трудої сфері можуть виникати відносини індивідуального характеру між окремими найманими працівниками; 2) мезорівнем (рівнем галузі, регіону), оскільки суб’єкти міжнародного бізнесу перебувають у взаємовідносинах з іншими підприємствами представниками галузі, органами місцевої влади; 3) макрорівні (рівні держави), оскільки держава визначає умови здійснення міжнародного бізнесу і має вплив на розвиток соціальної сфери в міжнародному середовищі; 4) мегарівні (рівні світової економіки), оскільки суб’єкти міжнародного бізнесу здійснюють свою діяльність на міжнародному ринку.

В літературі відсутнє єдине трактування соціальної безпеки. Перелік підходів до визначення поняття “соціальна безпека” наведено в табл. 1.

Визначення поняття “соціальна безпека” (мікрорівень)

Автор, джерело	Визначення	Сутнісна характеристика	Підхід до визначення
Безбожний В. [1, с. 29]	стан захищеності підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз, який досягається шляхом гармонізації та взаємоузгодження його інтересів відповідно до інтересів суб'єктів внутрішнього й зовнішнього середовища в часі та просторі	Стан захищеності	Ситуаційний
Ляш О. [3, с. 58]	стан взаємозв'язку людських, корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно використання персоналу для стабільного його функціонування та динамічного соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним загрозам	Стан взаємозв'язку	Системний
Купчак Б. [6, с. 344]	стан соціально-економічного розвитку підприємства, що забезпечує його працівникам належний рівень життя, доходів, прийнятні умови праці та відпочинку незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз	Стан розвитку	Функціональний
Мехеда Н., Маджула А. [8, с. 85]	система соціально-економічних заходів, які спрямовані на матеріальне забезпечення працівників, покращення якості життя та умов праці	Система заходів	Системний
Лугова В., Голубева Т. [7, с. 70]	створення системи взаємовигідних партнерських відносин між персоналом та керівництвом підприємства, що забезпечується задоволенням матеріальних та нематеріальних потреб працівників та реалізацією інтересів підприємства	Система відносин	Системний
Омельчук С. [10, с. 208]	полягає в забезпеченні прожиткового мінімуму працівникам підприємства, росту заробітної плати, системи мотивації й оплати праці за кінцевими результатами роботи, відповідності заробітної плати кваліфікації працівників	Перелік функцій	Функціональний
Авторське визначення	стан захищеності соціальної сфери суб'єкта господарювання від внутрішніх і зовнішніх загроз і небезпек, що досягається в процесі застосування системи методів, прийомів та інструментів, що сприяють належному виконанню функцій із соціального забезпечення, соціального розвитку, підвищення якості життя та соціальної відповідальності	Стан захищеності, що досягається в процесі виконання певних функцій	Ситуаційний; процесний; системний; функціональний

Джерело: розроблено авторами

Переважна більшість авторів на мікрорівні під соціальною безпекою розуміє стан захищеності, взаємозв'язку, розвитку [1, 3, 6]. Як на думку авторів, соціальна безпека – це стан захищеності, проте цей стан досягається шляхом застосування системи методів, інструментів, необхідних для виконання функцій із забезпечення безпеки соціальної сфери суб'єкта міжнародного бізнесу. Тому визначення соціальної безпеки не повинно обмежуватися лише ситуаційним підходом (розумінням безпеки як стану захищеності в конкретній ситуації), а має ґрунтуватися ще й на засадах: системного підходу (що полягає в застосуванні системи методів та інструментів протидії загрозам); процесного підходу (розуміння застосування методів та інструментів протидії загрозам як безперервного процесу); функціонального (що означає досягнення стану захищеності при виконанні функцій із соціального забезпечення, соціального розвитку, підвищення якості життя та соціальної відповідальності). Уточнене авторами визначення поняття “соціальна безпека” ґрунтується на поєднанні ситуаційного, системного, функціонального та процесного підходів і носить універсальний характер, тому може бути застосовано і щодо суб'єктів міжнародного бізнесу. Соціальна безпека є елементом економічної безпеки суб'єктів міжнародного бізнесу і має певні особливості управління в силу специфіки міжнародного бізнесу.

Міжнародний бізнес – це здійснення ділових операцій партнерами більше, ніж з однієї країни, тобто це система ділових взаємовідносин та господарських операцій, які здійснюються суб'єктами господарювання двох або більше країн із метою отримання прибутку. В сучасній практиці існують такі види міжнародного бізнесу: експорт, ліцензування, франчайзинг, управлінські контракти, проекти “під ключ”, прямі іноземні інвестиції. Ці види діяльності визначають особливості управління соціальною безпекою в міжнародному бізнесі. Серед них виділено врахування:

відмінностей в соціальному законодавстві зарубіжних країн;

розбіжностей в особливостях розвитку соціальної сфери різних країн суб'єктів міжнародного бізнесу;

відмінностей в ключових аспектах, методах та інструментах протидії загрозам;

відмінності в рівні та якості життя населення різних країн;

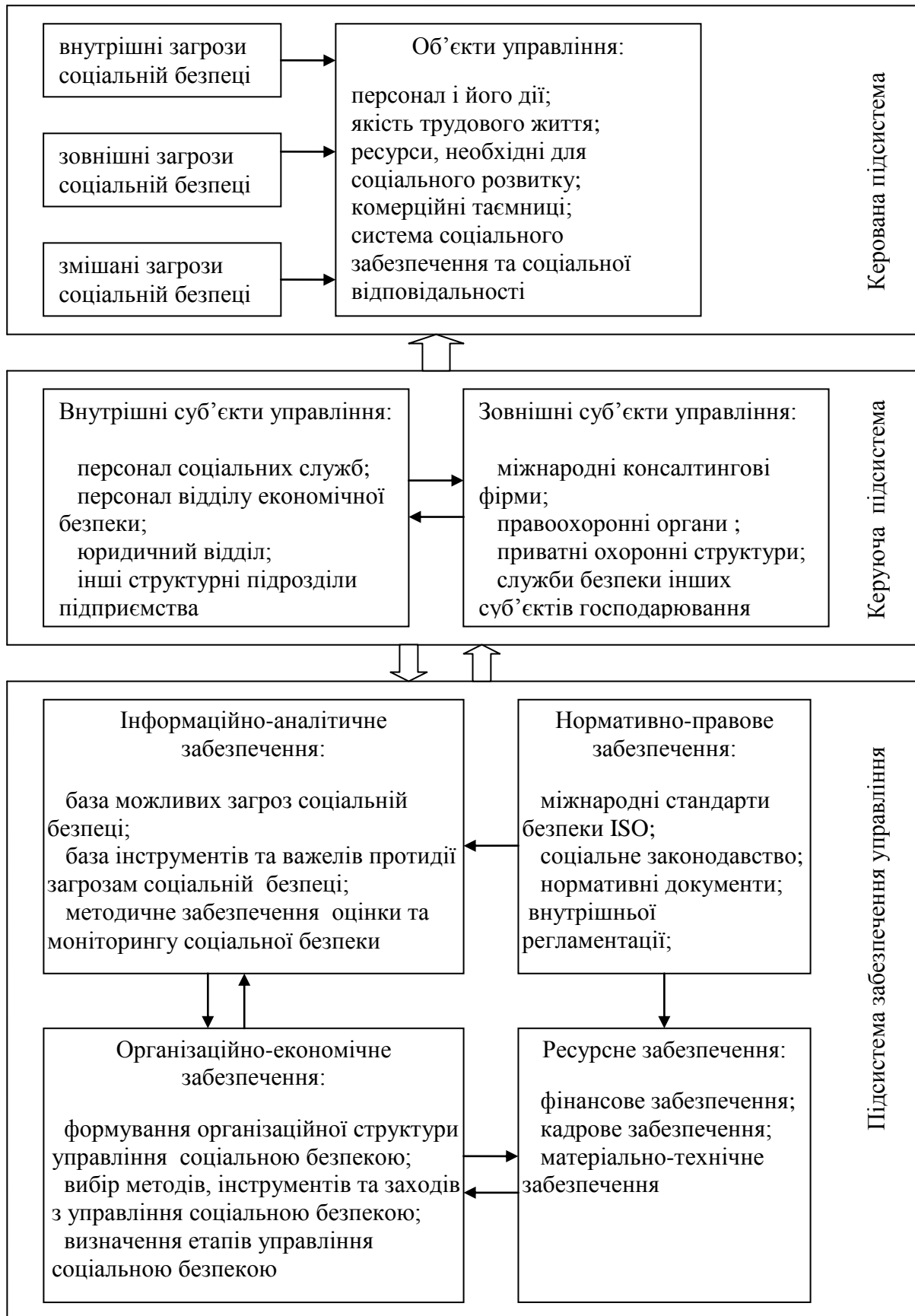
ступеня розвитку соціальної відповідальності бізнесу в зарубіжжі.

Як на думку авторів, система управління соціальною безпекою міжнародного бізнесу повинна формуватися з урахуванням таких принципів:

загальних (звичних для будь-якого виду безпеки як вітчизняних суб'єктів господарювання, так і суб'єктів міжнародного бізнесу): системності і комплексності; незалежності; законності; науковості; ефективності; оперативності; об'єктивності; безперервності;

специфічних (що стосуються суто соціальної безпеки): гнучкого реагування; соціальної спрямованості; соціальної відповідальності.

Процес управління соціальною безпекою – це послідовність дій, які мають бути здійснені для формування управлінського впливу на загрози соціальній безпеці. Як на нашу думку, система управління соціальною безпекою міжнародного бізнесу становить собою сукупність взаємопов'язаних, взаємодіючих та взаємообувлених підсистем, що створюють єдину цілісність і дозволяють здійснювати управлінський вплив на загрози соціальній безпеці міжнародного бізнесу. Запропонована авторами структура системи управління соціальною безпекою суб'єкта міжнародного бізнесу наведена на рис. 1. Ця система включає керовану, керуючу і підсистему забезпечення управління. Кожна підсистема також має свою структуру. На основі управлінського консультування було виділено групу внутрішніх, змішаних і зовнішніх загроз соціальній безпеці суб'єкта міжнародного бізнесу. Як на думку авторів, до внутрішніх загроз належать: незадоволеність працею, конфлікти, нецільове використання коштів на соціальний розвиток, фальсифікація і розтрати коштів, спрямованих на соціальне забезпечення, змова з конкурентами, контрагентами, халатність, невідповідна кваліфікація персоналу, незадоволеність працею та зумисне заподіяння шкоди, неефективна система мотивації працівників соціальної сфери, дестабілізація соціально-психологічного клімату в колективі.

*Рис. 1. Структура системи управління соціальною безпекою (мікрорівень)
Джерело: розроблено авторами*

Зовнішні загрози: тиск на персонал сторонніх структур, конкурентів, контрагентів, міжнародне промислове шпигунство, недобросовісна конкуренція на міжнародному ринку праці, несприятлива соціально-політична ситуація, нестабільність міжнародного трудового права, зміна геополітичної ситуації.

До змішаних загроз належать: крадіжки, хабарництво, витік інформації, співпраця персоналу з конкурентами, що спричиняють нецільове використання коштів, спрямованих на соціальний розвиток та забезпечення належної якості трудового життя; низький рівень розвитку соціальної відповідальності міжнародного бізнесу.

Так, керована підсистема включає об'єкти управління, внутрішні і зовнішні загрози соціальній безпеці. Серед об'єктів виділено: персонал і його дії; якість трудового життя; ресурси, необхідні для соціального розвитку; комерційні таємниці; системи соціального забезпечення та соціальної відповідальності.

Керуюча підсистема включає внутрішні і зовнішні суб'єкти. До зовнішніх суб'єктів авторами віднесено: міжнародні консалтингові фірми; правоохоронні органи; приватні охоронні структури; служби безпеки інших суб'єктів господарювання

До внутрішніх суб'єктів, як на нашу думку належать: персонал соціальних служб; персонал відділу економічної безпеки; юридичний відділ; інші структурні підрозділи суб'єкта міжнародного бізнесу.

Підсистема забезпечення управління соціальною безпекою включає інформаційно-аналітичне, нормативно-правове, організаційно-правове та ресурсне забезпечення.

Виділення підсистем інформаційно-аналітичного, нормативно-правового, організаційно-економічного та ресурсного забезпечення управління соціальною безпекою суб'єктів міжнародного бізнесу дозволяє забезпечити ефективний розподіл управлінських функцій та посадових обов'язків; раціональну організацію обміну інформацією; ефективне використання кадрових,

фінансових та інших видів ресурсів, необхідних для підтримання належного рівня соціальної безпеки.

Нормативно-правове забезпечення управління соціальною безпекою має включати всю сукупність зовнішніх нормативних та законодавчих актів, міжнародного соціального та трудового законодавства, а також документи внутрішньої регламентації з питань забезпечення безпеки на підприємстві. Обов'язковою умовою ефективного функціонування системи соціальної безпеки суб'єкта міжнародного бізнесу є знання персоналом нормативно-правової бази з безпеки.

Інформаційно-аналітичне забезпечення в системі управління безпекою повинно включати: базу можливих загроз соціальній безпеці, базу інструментів та важелів протидії загрозам соціальній безпеці, а також методичне забезпечення оцінки та моніторингу соціальної безпеки. Ці бази даних повинні постійно оновлюватися у відповідності з інформаційними потребами суб'єкта міжнародного бізнесу.

Підсистема організаційно-економічного забезпечення включає функції з формування організаційної структури управління соціальною безпекою; вибору методів, інструментів та заходів з управління соціальною безпекою; визначення етапів управління соціальною безпекою. Відповідальність за функціонування підсистеми організаційно-економічного забезпечення несе керівник служби безпеки.

Взаємозв'язок між підсистемами управління соціальною безпекою характеризується тим, що керуюча підсистема здійснює прямий вплив на керувану підсистему та організацію роботи підсистем забезпечення. Запропонована система управління соціальною безпекою має універсальний характер і може бути застосована і в діяльності підприємств міжнародного бізнесу.

Висновки і пропозиції. Отже, науковою новизною даного дослідження є:

1) уточнення визначення поняття “соціальна безпека” за рахунок поєднання ситуаційного, системного, функціонального та процесного підходів, що забезпечує його універсальність та розширює сферу застосування;

2) уточнення науково-методичного підходу до формування системи управління соціальною безпекою міжнародного бізнесу, яка, на відміну від існуючих, має універсальний характер і виокремлену підсистему забезпечення.

Перспективою подальших наукових досліджень у даному напрямі є формування організаційно-економічного механізму управління соціальною безпекою міжнародного бізнесу.

Література:

1. Безбожний В. Л. Вибір способу забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств: дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / В. Л. Безбожний // СНУ ім. В. Даля МОН України. – Луганськ, 2009. – 20 с.

2. Жиглей І. В. Соціальна безпека суб’єкта господарювання: місце і роль / І. В. Жиглей // Вісник ЖДТУ. – 2008. – № 3 (45). – С. 88 –95.

3. Іляш О. І. Наукові передумови ідентифікації категорії «соціальна безпека регіону» / О. І Іляш // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки – Сер. «Регіональна економіка». – 2010. – Вип. 7(27). Ч. 3. – С. 37-62.

4. Кальницька М. А. Соціальна безпека: поняття та рівні дослідження / М. А. Кальницька // Глобальна та національні проблеми економіки. – 2017. – № 17. – С. 566 – 571.

5. Коленда Н. В. Поняття соціально-економічної безпеки підприємства / Н. В. Коленда // Економіка і суспільство. – 2016. – № 7. – С. 672 – 678.

6. Купчак Б. Економічна безпека підприємництва: суть та умови виникнення / Б. Купчак // Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. «Економіка». – 2010. – Вип. 2. – С. 334–346.

7. Лугова В. М. Соціальна безпека як ключова підсистема безпеки підприємства / В. М. Лугова, Т. В. Голубєва // Бізнес Інформ. – 2011. – № 10. – С. 69 – 72.

8. Мехеда Н. Планування соціальної безпеки на підприємстві / Н. Мехеда, А. Маджула [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=39869>.

9. Науменко Є. Ю. Структура економічної безпеки підприємства в умовах кризи / Є. Ю. Науменко // Молодий вчений. – 2017. – № 6 (46). – С. 466 – 471.

10. Омельчук С. С. Визначення сутності поняття “економічна безпека підприємства” та його складових / С. С. Омелянчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2008. – № 6. Т. 1. – С. 206-210.